

ЎЗБЕКИСТОНДА МЕҲНАТ БОЗОРИНИ РИВОЖЛАНИШ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ РЫНКА ТРУДА В УЗБЕКИСТАНЕ

LABOR MARKET TRENDS IN UZBEKISTAN

Ҳасан Пирназарович АБУЛҚОСИМОВ ¹

Сайёра Хамидуллаевна АЗИЗОВА ²

Аннотация

Ўзбекистонда демографик жараёнлар билан боғлиқ муаммоларнинг мавжудлиги меҳнат ресурсларини иш билан таъминлашда айрим муаммоларни вужудга келтирмоқда. Шу ўринда таъкидлаш керакки, демографик ҳолат мураккаб ижтимоий-иқтисодий жараён бўлиб, бу жараён мамлакат аҳолиси сонининг динамикасини, аҳолининг такрор барпо бўлишини, оила ва унинг таркибидаги ўзгаришларни, аҳоли миграциясини, аҳолининг миллий ва ижтимоий таркибини ва ундаги ўзгаришларни тавсифлайди.

Аҳолининг иш билан оқилона бандлиги шаклланишининг муҳим шарт-шароитлари қуйидаги мезонлар асосида амалга оширилади: иш ва яшаш жойини эркин танлаш, аҳоли мобиллигининг турли маъмурий

¹ иқтисодиётфанлари доктори, Ўзбекистон миллий университети профессори, Тошкент, Ўзбекистон. e-mail: abulkosimov.khasan@mail.ru. ORCID: 0000-0002-8478-9816

² катта ўқитувчи, ALFRAGANUS UNIVERSITY, Тошкент, Ўзбекистон. e-mail: azizova.sayyora76@gmail.com. ORCID: 0000-0002-8508-7648

чекланишларини бекор қилиш, меҳнат ҳақидаги қонунларга қатъий риоя қилган ҳолда ишга жойлашиш кафолатини беришдан иборатдир. Мажбурий меҳнат қилишдан воз кечиш ҳар бир шахснинг ижтимоий ишлаб чиқаришда ишлаш ёки ишламасликни эркин танлашини англатади. Бунда меҳнат қилишнинг ҳуқуқий амалга оширилиши, шубҳасиз, ходимларни меҳнат бозори орқали ёлланишларини, ва энг яхши шароитлари учун ўзаро мусобақалашишлари назарда тутилди.

Келтирилган мезонларга кўра ходимлар расмий эркин бўлишлари етарли эмас. Ёлланма меҳнат самарали бўлиши учун иқтисодий шароитлар ва ижтимоий кафолатлар зарур. Булар ичида энг кам иш ҳақининг аҳоли жон бошига кун кечириши учун зарур бўлган энг кам миқдори қонун асосида белгиланиши ва ишчилар даромадларининг чекланишини бекор қилиш – асосийси ҳисобланади.

Меҳнатга қобилиятли аҳолининг иш билан оқшона бандлигини шакллантиришнинг асосий демографик манбаларидан бири унинг иқтисодий фаол қисми кенгайишидан иборат. Иқтисодий фаол аҳолининг иш билан бандлиги унинг ўзаро боғлиқ иқтисодий ва ижтимоий – демографик жараёнлар бирлигидаги ҳаракатини акс эттиради.

Аннотация.

Наличие проблем, связанных с демографическими процессами в Узбекистане, создает определенные проблемы в занятости трудовых ресурсов. На данном этапе следует отметить, что демографическая ситуация представляет собой сложный социально-экономический процесс, который характеризует динамику численности населения страны, перепроизводство населения, изменения в структуре семьи, миграцию населения, национальный и социальный состав населения и изменения в нем.

Важные условия формирования рациональной занятости населения осуществляются на основе следующих критериев: свободный выбор работы и места жительства, отмена различных административных ограничений на мобильность населения, предоставление гарантии трудоустройства при строгом соблюдении трудового законодательства. Воздержание от принудительного труда означает, что у каждого человека есть свободный выбор – работать в общественном производстве или нет. В данном случае предполагается, что легальное осуществление трудовой деятельности, несомненно, позволит нанимать сотрудников через рынок труда и конкурировать между собой за их лучшие условия.

Согласно представленным критериям, для сотрудников недостаточно быть официально свободными. Для того чтобы наемный труд был эффективным, необходимы экономические условия и социальные гарантии. К ним относится тот факт, что минимальная заработная плата, необходимая для среднестатистического рабочего дня, установлена законом, и отмена ограничения доходов работников – основное из них.

Одним из основных демографических источников формирования рациональной занятости трудоспособного населения является расширение его экономически активной части. Занятость экономически активного населения отражает его движение в единстве взаимосвязанных экономических и социально-демографических процессов.

Annotation.

The presence of problems associated with demographic processes in Uzbekistan creates certain problems in the employment of labor resources. At this stage, it should be noted that the demographic situation is a complex socio-economic process that characterizes the dynamics of the country's population, population overproduction, changes in the family structure, population migration, national and social composition of the population and changes in it.

Important conditions for the formation of rational employment of the population are carried out on the basis of the following criteria: free choice of work and place of residence, the abolition of various administrative restrictions on the mobility of the population, the provision of a guarantee of employment with strict observance of labor laws. Abstaining from forced labor means that every person has a free choice – to work in social production or not. In this case, it is assumed that the legal implementation of labor activity will undoubtedly allow employees to be hired through the labor market and compete among themselves for their best conditions.

According to the criteria presented, it is not enough for employees to be officially free. In order for hired labor to be effective, economic conditions and social guarantees are necessary. These include the fact that the minimum wage required for an average per capita working day is established by law, and the abolition of income restrictions for workers is the main one.

One of the main demographic sources for the formation of rational employment of the able-bodied population is the expansion of its economically active part. The employment of the economically active population reflects its movement in the unity of interrelated economic and socio-demographic processes.

Калит сўзлар: меҳнат, меҳнат бозори, аҳоли сони, иқтисодий фаол аҳоли, норасмий бандлик.

Ключевые слова: труд, рынок труда, численность населения, экономически активное население, неофициальная занятость.

Key words: labor, labor market, population, economically active population, informal employment.

Кириш.

Ўзбекистонда бозор муносабатларининг ривожланиши шароитида амалга оширилаётган иқтисодий ислохотларнинг асосий мақсади миллий иқтисодиёт самарадорлигини оширишдан иборат бўлиб, унинг таркибий қисми ҳисобланган меҳнат бозорини самарали ривожлантириш, аҳолининг иш билан бандлигини таъминлаш ва турмуш даражасини оширишга қаратиш лозим. Меҳнат бозори ишлаб чиқариш омиллари бозорининг мураккаб бўлини бўлиб, у бевосита инсон ва унинг ҳаёти билан боғлиқ.

Материал ва метод.

Меҳнат бозори ва уни амал қилиш механизмларини тадқиқ қилиш билан Абдурахмонов Қ.Х., Ҳайтов А.А. [1], Абулқосимов Х.П. [2,3] ва Худайбердиев З.Р. [4]лар шуғулланишган. Инсон ресурсларини бошқариш, самарали бандлик ва минтақаларда бандлик муаммоларини Бабынина Л.С., Одегов Ю.Г. [5], М.Мирзакаримова, М.Хайдаров [6], Н.Муминов [7,8,9]лар тадқиқ этишган. Меҳнат бозори шаклланиши ва такомиллашиб боришининг жаҳон тажрибаси масалаларини Дружинина В.В. [10], Чэнь Вэй [11], Туленков М.В. [12]ларнинг тадқиқотларида ўрганилган. Аралаш иқтисодиёт шароитида меҳнат билан бандликни бошқариш масалаларига бағишланган тадқиқотлар Зайцева К.В. [13] томонидан амалга оширилган. Меҳнат бозорининг бошқа тизимлар билан ўзаро алоқадорлиги Д.Рахимова ва О.Абдурахмонов [14]лар томонидан ўрганилган.

Ўзбекистон иқтисодиётини ислох қилиш жараёни – меҳнат бозорининг шаклланишидаги муаммолар ҳам борлигини кўрсатди. Ҳозирги кунда ўзига хос муаммолардан бири аҳолининг меҳнатда фаоллиги билан баробар, ҳудудлар ва тармоқлар бўйича етарли даражада ҳаракатчан эмаслигидир. Бу борада кадрлар тайёрлаш ва қайта тайёрлаш бозор иқтисодиёти шароитларига мослаштирилиши долзарб масала бўлиб турипти. Иқтисодиётни барқарорлаштириш шароитида аҳолини иш билан банд қилиш ва уни қайта шакллантиришнинг муҳим қондаси иқтисодий ва ижтимоий натижаларни муросага келтиришдан иборат. Бу эса барқарорлаштиришга қаратилган чора-тадбирларнинг ҳамма вариантлари уларнинг замонавий меҳнат бозорига таъсири нуқтаи назаридан олдиндан баҳоланиши ва зарурат туғилса уларга тузатиш киритиш кераклигини аниқлатади. Бу масалаларнинг иқтисодий адабиётда етарлича тадқиқ этилмаганлиги ушбу мавзунинг тадқиқот объекти сифатида танланишга асос бўлди.

Натижа.

Мамлакатимизда ҳар йили юз минглаб иш ўринлари яратилаётганлигига қарамай меҳнат ресурслари миқдорининг мунтазам ўсиб бораётганлиги, иқтисодиётдаги таркибий ўзгаришлар ва бошқа омиллар ишчи кучи таклифини унга бўлган талабдан юқори бўлишига олиб келмоқда. Айниқса, демографик жараёнлар билан боғлиқ муаммоларнинг мавжудлиги меҳнат ресурсларини иш билан таъминлашда айрим муаммоларни вужудга келтирмоқда. Шу ўринда таъкидлаш керакки, демографик ҳолат мураккаб ижтимоий-иқтисодий жараён бўлиб, бу жараён мамлакат аҳолиси сонининг динамикасини, аҳолининг такрор барпо бўлишини, оила ва унинг таркибидаги ўзгаришларни, аҳоли миграциясини, аҳолининг миллий ва ижтимоий таркибини ва ундаги ўзгаришларни тавсифлайди.

Мунозара.

Мустақиллик йилларида Ўзбекистон Республикаси аҳолисининг сони мунтазам кўпайиб, 2022 йил 1 январ ҳолатига кўра 35271,3 минг кишини ташкил этди (1-жадвал).

Фикримизча, меҳнат бозорининг ривожланиш жараёнлари таҳлил қилинганда, айнан шу концептуал мувофиқ ёндашувдан келиб чиқиш мақсадга бўлади. 1-жадвалидан кўриниб турганидек, 2016–2022 йилларда республика аҳолиси сони 11,7 фоизга кўпайган. Бу давр мобайнида аҳоли сонинг ўсиш суръати Тошкент ш. (20,6%), Сурхандарё (13,7%), Жиззах (13,1%), Қашқадарё (12,6%), Наманган (12,5%) ва Самарқанд (12,4%) вилоятларида республика ўртача кўрсаткичидан юқори бўлган.

Ўзбекистон Республикасида аҳоли сонининг ўсиш динамикаси, минг киши ³

Худудлар	Йиллар							2022 йилда 2016 йилга нисбатан ўзгариши, %
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	
Ўзбекистон Республикаси	31575,3	32120,5	32656,7	33255,5	33905,2	34558,9	35271,3	111,7
шу жумладан:								
Андижон	2910,5	2962,5	3011,7	3066,9	3127,7	3188,1	3253,5	111,7
Бухоро	1815,2	1843,5	1870,2	1894,8	1923,9	1947,1	1976,8	108,9
Жиззах	1276,1	1301	1325	1352,4	1382,1	1410,5	1443,4	113,1
Кашкадарё	3025,6	3088,8	3148,4	3213,1	3280,4	3335,4	3408,3	112,6
Навоий	927,9	942,8	958	979,5	997,1	1013,6	1033,9	111,4
Наманган	2603,4	2652,4	2699,6	2752,9	2810,8	2867,5	2931,1	112,5
Самарқанд	3583,9	3651,7	3720,1	3798,9	3877,4	3947,7	4031,3	112,4
Сурхондарё	2411,5	2462,3	2514,2	2569,9	2629,1	2680,8	2743,2	113,7
Сирдарё	790,6	803,1	815,9	829,9	846,3	860,9	878,6	111,1
Тошкент	2794,1	2829,3	2861,2	2898,5	2941,9	2975,9	2941,5	105,2
Фарғона	3505,3	3564,8	3620,2	3683,3	3752	3820	3896,4	111,1
Хоразм	1746,9	1776,7	1805	1835,7	1866,5	1893,3	1924,2	110,1
Тошкент ш.	2371,3	2424,1	2464,9	2509,9	2571,7	2694,4	2860,6	120,6

Таъкидлаш жоизки, мамлакат ижтимоий-иқтисодий ривожланиши ва аҳоли сонининг ўсиши ўртасида номувофиқлик юзага келганда демографик муаммолар вужудга келади ва ушбу жараён-ларнинг турли жиҳатларини ёритувчи умумлашган кўрсаткичларни чуқур таҳлил этиш асосида демографик вазият баҳоланади ва у меҳнатда бандлик муаммосини ҳал этишга кўмаклашади.

Агар илмий абстракциялаш усулидан фойдаланиб, меҳнат бозорига таъсир этувчи етакчи омил сифатида демографик омилга назар ташласак, мамлакатимиз аҳолиси мустақиллик йилларида қарийб 13,7 миллионга кўпайиб, ўртача йилига 458 минг кишига ортганини ва жами аҳоли сони 34 млн. кишига етганини ёки 1,7 мартага ўсганини, бунда шаҳар аҳолиси қарийб 2 мартага, қишлоқ аҳолиси эса 1,3 мартага кўпайганини кузатишимиз мумкин. Жумладан, агар 1991 йилда жами аҳоли таркибида шаҳар аҳолисининг ҳиссаси 40 фоизни ташкил этгани ҳолда, ушбу кўрсаткич 2019 йилга келиб 50,6 фоизга етди. Мос равишда қишлоқ аҳолиси 60 фоиздан 49,4 фоизга камайди⁴. Бу ҳолат мамлакатимизда урбанизация жараёни рўй бераётгани, 966 та аҳоли пунктига шаҳар мақоми берилиши билан изоҳланади⁵.

³ O'zbekiston Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida tuzilgan.

⁴ Труд и занятость в Узбекистане. 2015–2018. Статистический сборник. Ташкент, 2019. –С.14; Сборник статистических материалов. 1990. Москва, 1991. –С.65; Статистический сборник. Основные тенденции и показатели социально-экономического развития Республики Узбекистан в годы независимости (1990-2010 гг.) и прогнозы на 2011–2015 гг. – Ташкент, 2011. –С.93; Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги. Ўзбекистон Республикаси меҳнат ресурсларининг 2019 йил январь–декабрь ойларидаги (йиллик) ҳисоб-китоб балансига шарҳлар. 2019. 2-бет; Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотлари.

⁵ Постановление Кабинета Министров Республики Узбекистан «О мерах по совершенствованию административно-территориальной структуры населенных пунктов Республики Узбекистан», 13 марта 2009 года №68. www.lex.uz

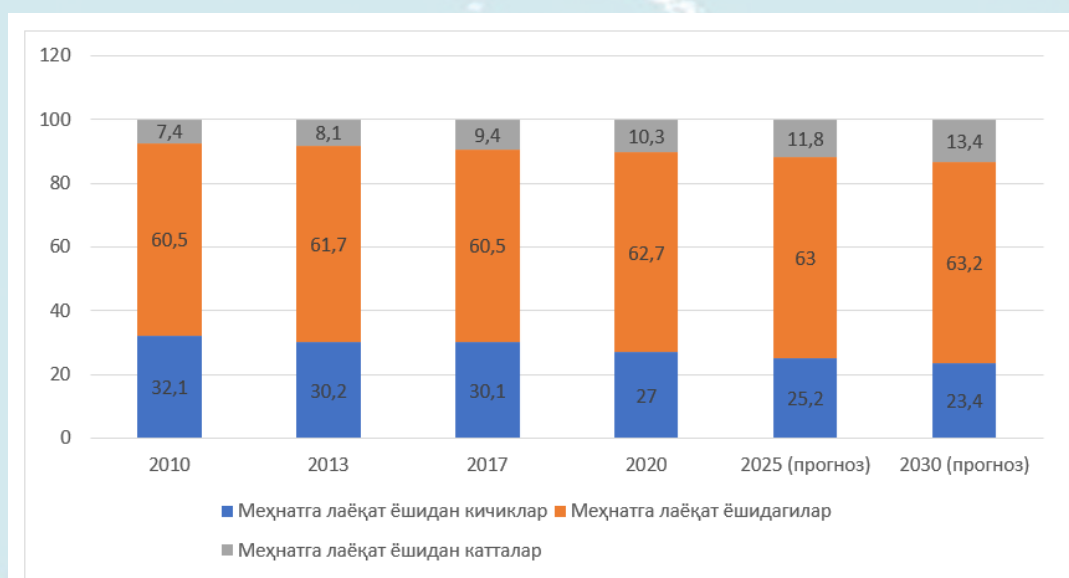
2021 йилнинг 1 январ ҳолатига кўра, меҳнат ресурслари жами аҳолининг 56,4 фоизини ташкил қилади, унинг аксарият қисми Самарқанд (2122,1минг киши), Фарғона (2056,1минг киши), Қашқа- дарё (1819 минг киши), Андижон (1745 минг киши), Тошкент (1632,5 минг киши), Наманган (1578,1 минг киши) вилоятларида ва Тошкент шаҳрида (1585 минг киши) тўпланган ⁶.

Олиб борилган таҳлиллар натижасида, республика минтақаларида демографик ривожланиш нисбий кўрсаткичлари тенденцияси туғилиш даражасининг пасайишида намоён бўлмоқда. Бу эса аҳолининг ёш гуруҳлари таркибига бевосита ўз таъсирини кўрсатмоқда.

Жумладан, аҳоли ёш гуруҳлари таркибига меҳнатга лаёқатли ёшдан кичиклар улushi 2010 йилдаги 32,1 фоиздан 2020 йилда 27 фоизгача камайгани ҳолда меҳнатга лаёқатли аҳолининг солиштирма сал- моғи 60,5 фоиздан 62,7 фоизга, меҳнатга лаёқат ёшидан катталар салмоғи эса 7,4 фоиздан 10,3 фоизга кўпайган. БМТнинг прогноз маълумотларига кўра, ушбу тенденция 2020–2030 йилларда ҳам кузатилади.

2019 йилда аҳолининг ўртача ёши 25,5 ёшни, шундан қишлоқ аҳолиси 24,1 ёшни, шаҳар аҳолиси 27,9 ёшни ташкил этди.

1– расм. Ўзбекистон Республикаси доимий аҳолисининг ёш гуруҳлари бўйича тақсимланиши, % ⁷

Ушбу кўрсаткичлар халқаро демографик таснифга кўра, Ўзбекистонни аҳолиси ёш бўлган дав- латлар қаторига қўшиш имконини беради ⁸. Шунингдек, меҳнатга лаёқатлилар жами аҳолининг асосий қисмини ташкил этиши ва аҳолининг деярли 0,4 қисмини яқин йиллар ичида меҳнат ре- сурслари сафига қўшилиши кутилаётган ёшлар ташкил этиши меҳнат бозоридаги кескин вазият яқин келажақда сақланиб қолишини кўрсатади.

Аҳолининг иш билан оқилона бандлиги шаклланишининг муҳим шарт-шароитлари қуйидаги мезонлар асосида амалга оширилади: иш ва яшаш жойини эркин танлаш, аҳоли мобиллигининг турли маъмурий чекланишларини бекор қилиш, меҳнат ҳақидаги қонунларга қатъий риоя қилган ҳолда ишга жойлашиш кафолатини беришдан иборатдир. Мажбурий меҳнат қилишдан воз кечиш ҳар бир шахснинг ижтимоий ишлаб чиқаришда ишлаш ёки ишламасликни ҳақиқий танлашини англатади. Бунда меҳнат қилишнинг ҳуқуқий амалга оширилиши, шубҳасиз, ходимларни меҳнат бозори орқали ёлланишларини, ва энг яхши шароитлари учун ўзаро мусобақаласишларини на- зарда тутдик.

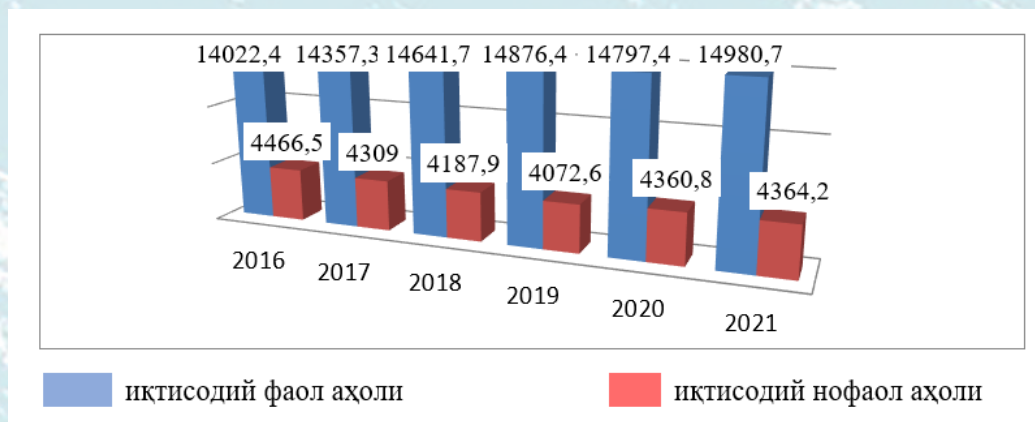
Келтирилган мезонларга кўра ходимлар расмий эркин бўлишлари етарли эмас. Ёлланма меҳнат самарали бўлиши учун иқтисодий шароитлар ва ижтимоий кафолатлар зарур. Булар ичида энг кам иш ҳақининг аҳоли жон бошига кун кечириши учун зарур бўлган энг кам миқдори қонун асосида белгиланиши ва ишчилар даромадларининг чекланишини бекор қилиш – асосийси ҳисобланади. Ўшандагина ходим иқтисодий фаол бўлади.

⁶ Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотлари. 2021

⁷ Труд и занятость в Узбекистане. 2000; 2007; 2009; 2011; 2013; 2014-2017; 2015-2018. Статистические сборники. –Ташкент, 2001; 2007; 2009; 2011; 2013; 2018; 2019;2020 ҳамда Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотлари.

⁸ Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотлари. 2020

Меҳнат ресурслари иқтисодий фаол ва нофаол аҳоли бўйича тақсимланади. Ўзбекистон Республикасида меҳнат ресурсларининг асосий қисмини (77,4%) иқтисодий фаол аҳоли ташкил этади (2-расм).

2-расм. Ўзбекистон Республикасида меҳнат ресурсларининг иқтисодий фаол ва нофаол аҳоли бўйича тақсимланиши, минг киши⁹.

Статистик маълумотлар таҳлили 2016–2021 йилларда меҳнат ресурслари таркибида иқтисодий фаол аҳоли сонининг 32 фоизга ортганлигини ва иқтисодий нофаол аҳоли сонинг эса 7,7 фоизга камайганлигини кўрсатади. Таъкидлаш жоизки, республикада 2019 йилда меҳнат ресурсларининг иқтисодий нофаол аҳоли 2016 йилга нисбатан 393,9 минг кишига камайган.

Таҳлилларни кўрсатишича, мамлакатда меҳнат ресурслари сони 2019 йилда 2018 йилга нисбатан 178 минг кишига қўпайгани ҳолда, иқтисодиёт тармоқларида меҳнатда бандлар сони 268 минг кишига қўпайган.

3-расм. Иқтисодиёт секторлари бўйича меҳнатда бандлик таркиби, минг киши¹⁰

Шундан иқтисодиётнинг расмий секторида меҳнатда бандлар сони 64,4 минг кишига, норасмий секторда меҳнатда бандлар сони 204 минг кишига, жумладан республикадан ташқарига ишлаш учун кетганлар сони 76 минг кишига ортган. Ушбу ҳолатни 3-расм расм маълумотларидан кузатиш мумкин.

⁹ O'zbekiston Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida tuzilgan.

¹⁰ Население Узбекистана 1991-2001 годы. Статистический сборник. –Ташкент, 2002.; Труд и занятость в Узбекистане. 2000; 2007; 2009; 2011; 2013; 2014-2017; 2015-2018. Статистические сборники. –Ташкент, 2001; 2007; 2009; 2011; 2013; 2018; 2019. ҳамда Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотлари. 2020

Мустақил ривожланиш даврида (1991–2019 йй.) меҳнат ресурслари 1,8 мартага ёки 8,8 млн. кишига кўпайиб, меҳнатда бандлик даражасининг ўсишидан юқори бўлди. Фақат 2006–2010 йилларда меҳнат ресурслари ва меҳнатда бандлик даражасининг ўсиши ўртасида қарийб тенгликка эришилди. Бироқ, 2011 йилдан бошлаб ушбу мутаносиблик 2,2 бирликка меҳнат ресурслари фойдасига бузилди. Бу ҳолатни Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2011 йил 14 мартдаги 71-сонли қарори асосида ўтказилган кузатув натижалари бўйича Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитасининг маълумотларига киритилган ўзгартиришлар билан изоҳлаш мумкин. 2015–2019 йилларда эса меҳнатда бандлик суръатлари меҳнат ресурсларининг ўсиш суръатларидан юқори бўлди (2-жадвал).

Меҳнат бозоридаги ишчи кучи таклифининг бир қисмини расмий рўйхатга олинган ишсизлар ва ишга жойлаштиришга муҳтож иш билан таъминланмаган аҳоли ташкил этадики. Ўзбекистонда ишсизлик даражасини аниқлаш услуби бўйича иш қидираётган киши ишсиз сифатида рўйхатдан ўтган бўлиши керак. Ваҳоланки, Халқаро меҳнат ташкилоти услуби бўйича меҳнатга лаёқат ёшига етган ҳолда календар йили давомида ишсиз бўлган аҳоли қатлами ишсиз саналади. Демак, ишсизлик даражасини Халқаро меҳнат ташкилоти услубига амал қилган ҳолда ҳисобласак, ушбу кўрсаткич мамлакатимиз меҳнат органлари кўрсаткичларидан анча юқори эканлигининг гувоҳи бўлаемиз.

2-жадвал. Меҳнат ресурслари ва меҳнат бандлик динамикаси ¹¹

Йиллар	Ўсиш суръатлари, %		
	Меҳнат ресурслари	Меҳнатда бандлик	Фарқи, +; -
1991-1995	8,7	2,4	+6,3
1996-2000	12,4	6,3	+6,1
2001-2005	15,9	13,5	+2,0
2006-2010	11,4	11,1	+0,3
2011-2014	7,3	5,1	+2,2
2015-2019	3,4	5,5	-2,1

Ўзбекистонда 1992–1995 йилларда ишсизлик даражаси 0,3–0,5 фоиздан ошмади. Ушбу кўрсаткич 1996–2005 йилларда ҳам 2019 йилда ҳам мос равишда 0,2–0,4 ва 0,39 фоизни ташкил этди. Шунингдек, республикада мавжуд методология бўйича ишчи кучи мувозанатининг ҳисоби шуни кўрсатмоқдаки, реал ишсизлик даражаси Ўзбекистонда 2010–2019 йилларда 5,4 – 9,0 фоизни ташкил этди. Меҳнат органларига ишга жойлаштиришга муҳтож иш билан таъминланмаган аҳолинингбу қадар оз миқдорининг мурожаат этиши ва расмий ишсизлик даражаси пастлигининг асосий сабабларини қуйидагилар билан изоҳлаш мумкин:

- ихтиёрий равишда иш билан банд бўлмаслик ҳуқуқи қонунан белгиланганлиги ва меҳнатга мажбурлашнинг ҳар қандай шаклига йўл қўйилмаслиги;
- бевосита иш берувчиларга мурожаат этган ҳолда мустақил ишга жойлашиш имкониятининг мавжудлиги;
- меҳнатда бандлиги кўрсатилмаган аҳолининг аксарият қисми норасмий тадбиркорлик фаолиятдан даромадга эгаллиги ва кўп ҳолларда ушбу даромадларни иқтисодиёт тармоқларидаги иш ҳақидан ортиқлиги;
- таклиф этиладиган бўш иш ўринларида иш ҳақининг камлиги ва ўз вақтида берилмаслиги;
- меҳнат бўлимлари тўғрисида маълумотга эга эмаслик ёки уларнинг фаолиятига ишончсизлик ҳисобланади.

Ишсизликни ҳудудлар бўйича таҳлили шуни кўрсатадики, ишсизлар сони юқори бўлган ҳудудларга Фарғона (165,5 минг киши), Самарқанд (158,4 минг киши), Андижон (138,8 минг киши) ва Қашқадарё (137 минг киши) вилоятларни киритишимиз мумкин. Қуйидаги жадвалда кузатишимиз мумкин:

¹¹ Население Узбекистана 1991-2001 годы. Статистический сборник. –Ташкент, 2002.; Труд и занятость в Узбекистане. 2000; 2007; 2009; 2011; 2013; 2014-2017; 2015-2018. Статистические сборники. –Ташкент, 2001; 2007; 2009; 2011; 2013;2018; 2019.

3-жадвал. Ўзбекистон Республикасида ишсизлар сони, минг киши¹².

<u>Худудлар</u>	<u>Йиллар</u>					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
<u>Ўзбекистон Республикаси</u>	724	837	1368,6	1335,3	1561	1441,9
<u>Қорақалпоғистон Республикаси</u>	36,5	41,6	74,3	70,9	82,6	78,9
<u>Андижон</u>	77,5	84,9	134,8	129,4	150,6	138,8
<u>Бухоро</u>	47,1	48,1	77,6	78,3	93,9	84,9
<u>Жиззах</u>	26	24,4	52,8	54,1	65,8	61,9
<u>Қашқадарё</u>	66,1	78,6	131,3	125,3	146,9	137
<u>Навоий</u>	22,4	23,3	38,6	38,2	41,5	39,8
<u>Наманган</u>	56,5	64,1	111,1	110,1	128,5	119,3
<u>Самарқанд</u>	90,6	106,7	157,3	148,4	174,6	158,4
<u>Сурхандарё</u>	56,8	71	105,3	104,6	122,8	114
<u>Сирдарё</u>	16,1	18,8	36,5	35,8	41,2	38
<u>Тошкент</u>	54,8	71,3	122,1	120,6	138,6	126,5
<u>Фарғона</u>	88,3	104,8	155,6	152,2	177,1	165,5
<u>Хоразм</u>	41,4	44	74,2	73,5	88,1	80,1
<u>Тошкент ш.</u>	43,9	55,4	97,1	93,9	108,5	98,9

Меҳнатга қобилиятли аҳолининг иш билан оқилона бандлигини шакллантиришнинг асосий демографик манбаларидан бири унинг иқтисодий фаол қисми кенгайишидан иборат. Иқтисодий фаол аҳолининг иш билан бандлиги унинг ўзаро боғлиқ иқтисодий ва ижтимоий-демографик жараёнлар бирлигидаги ҳаракатини акс эттиради.

¹² O'zbekiston Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida tuzilgan 2020yil.

Хулоса.

Юқорида келтирилган фикр-мулоҳазалар бўйича меҳнат бозорини ривожлантириш самарадорлигини оширишда қуйидагиларни амалга ошириш зарур деб ўйлайман: корхоналарнинг буюртмасига кўра мақсадли касбга ўқитиш ва қайта ўқитишни ташкил этиш, корхона ва фирмаларда ходим иш жойининг иш ҳақи бўйича унинг қаноатлантирилганлиги даражасини ишлаб чиқиш, иш ҳақи ва бошқа қонуний даромадлар чегарасининг кун кечириш учун зарур бўлган миқдордан кам бўлмаслигини таъминлаш, иш жойларининг сони ва ҳолатини баҳолаш кўрсаткичларини ишлаб чиқиш зарур.

Adabiyotlar

1. Абдурахмонов Қ.Х., Ҳаитов А.А. Меҳнат бозори ва аҳолини иш билан таъминлаш муаммолари. – Тошкент: РИА ТФ, 2010. – 72 б;
2. Абулқосимов Ҳ.П., Ашурова М.С., Джуманова С.К. Меҳнат бозори ва меҳнат ресурсларидан фойдаланиш самарадорлигини ошириш йўллари. Рисола. – Т.: “Noshirlik yod’dusi”, 2016. 104 бет.
3. Abulkasimov H.P. The Path to Inclusion for Undocumented Migrant Children in South Korea // “Migration in Uzbekistan and Korea: Current Situation and Issues”, April 18, 2023. P.105-109
4. Худайбердиев З.Р. Инновацион иқтисодиётнинг шаклланиши шароитида меҳнат бозорининг амал қилиш механизмини такомиллаштириш // докторлик диссертацияси автореферати. – Т.: 2020 й.
5. Абдурахманов К.Х., Бабынина Л.С., Одегов Ю.Г. Управление человеческими ресурсами организации. – Ташкент: Фан, 2020. – 252 с
6. М.Мирзакаримова, М.Хайдаров Ижтимоий шериклик ва самарали бандлик. Монография, Т.: Кўхинур нашриёти, 2014 й.
7. N. Muminov, O. Egamberdieva. MODERN ASPECTS OF HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT AS A METHOD FOR IMPROVING THE LABOR MARKET OF UZBEKISTAN. УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ: МЕЖДУНАРОДНЫЕ И НАЦИОНАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ. Электронный сборник статей IV Международной научно-практической online-конференции. (Новополоцк, 26 ноября 2020 г.). P.237-240.
8. Муминов Нозим Гаффарович. Пути эффективного использования трудовых ресурсов и повышения занятости населения в регионах Республики Узбекистан // Современные технологии управления. ISSN 2226-9339. – №3 (96).
9. Nozim Muminov, Botir Nurmatov, Oydin Egamberdiyeva. Aspects for improving the regional mechanism for creating new job vacancies in the regions of Uzbekistan. // “Номарказлаштириш механизмларини ишлаб чиқиш маҳаллий бюджетларнинг даромадлар қисми барқарор ўсиши ва минтақаларни ижтимоий ривожлантиришнинг омили сифатида” халқаро миқёсдаги илмий- амлий конференция материаллари тўплами. – Т., 2020. – Б. 303-307.
10. Дружинина, В.В. Обеспечение сбалансированности местного рынка труда: зарубежный опыт. // Научный Вестник Херсонского государственного университета. – 2014. – № 6. – С. 124-128
11. Чэнь Вэй. Современный Китай: проблема занятости. // Вестник РУДН, серия Международные отношения, 2009, № 3. стр.61-75.
12. Туленков, М.В. Организационно-управленческие основы регулирования занятости в Германии. // Бюл. ИПК ГСЗУ. – 2004. – № 1. – С. 50-54.
13. Зайцева, К.В. Управление трудовой занятостью в условиях смешанной экономики: монография. – Донецк: МЧП «ВИК», 2003. – 294 с.
14. Рахимова Д., О.Абдурахмонов «Ўзбекистонда меҳнат бозори ва таълим тизимининг бошқарилишида ўзаро алоқадорлик» // Таълим менежменти. 2007 й., 6-сон (16) -35 б.
15. Население Узбекистана 1991-2001 годы. Статистический сборник. – Ташкент, 2002.;
16. Постановление Кабинета Министров Республики Узбекистан «О мерах по усовершенствованию административно-территориальной структуры населенных пунктов Республики Узбекистан», 13 марта 2009 года №68. www.lex.uz
17. Сборник статистических материалов. 1990. Москва, 1991. – С.65;
18. Статистический сборник. Основные тенденции и показатели социально-экономического развития Республики Узбекистан в годы независимости (1990-2010 гг.) и прогнозы на 2011-2015 гг. – Ташкент, 2011. – С.93;
19. Труд и занятость в Узбекистане. 2000; 2007; 2009; 2011; 2013; 2014-2017; 2015-2018. Статистические сборники. – Ташкент, 2001; 2007; 2009; 2011; 2013; 2018; 2019; 2020
20. Труд и занятость в Узбекистане. 2015-2018. Статистический сборник. Ташкент, 2019. – С.14;
21. Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги. Ўзбекистон Республикаси меҳнат ресурсларининг 2019 йил январь-декабрь ойларидаги (йиллик) ҳисоб-китоб балансида шарҳлар. 2019. 2-бет;